

دوست دارید فرزند شما شبیه بن تن شود؟

- دکتر سیامک طهماسبی / عضو هیئت علمی دانشگاه علوم بهزیستی
- مریم سادات مشهدی / عضو انجمن مطالعات کودکان پیش از دبستان ایران

ساخته شدند، بخشی از تاریخ سینما به شمار می‌آیند. در کارتون به جای بازیگر واقعی از پویانمایی (انیمیشن) استفاده می‌شود. معمولاً کارتون به شکلی طنزآمیز برای کودکان در نظر گرفته می‌شود و این مسئله بر جذابیت آن می‌افزاید.

امروزه کودکان و نوجوانان به نحو گسترده و بی‌سابقه‌ای در معرض رسانه‌های جمعی قرار دارند (پستمن، ۱۳۷۸: ۸). در این میان، تلویزیون در خانواده‌ها به چنان عضو مهمی تبدیل شده است که بسیاری از پدر و مادرها، اعم از تحصیل کرده یا کم‌سواد و فقیر یا غنی، از تلویزیون به عنوان یک دایه الکترونیکی استفاده می‌کنند (باهنر، ۱۳۹۰: ۹۳). البته باید توجه داشت که کودکان و نوجوانان در زمره آسیب‌پذیرترین گروه‌های اجتماعی به شمار می‌روند؛ چرا که در وضعیتی انعطاف‌پذیر قرار دارند و هنوز سازوکارهای دفاعی ذهنشان به‌خوبی تکوین نیافته است (پستمن، ۱۳۷۸: ۸).

بنابر آنچه گفته شد، اثرپذیری چندین برابری کودکان و نوجوانان از تلویزیون نسبت به بزرگسالان نشان می‌دهد که برای بالا بردن سهم

کیفش را که طرح مرد عنکبوتی روی آن نقش بسته است، باز می‌کند. دفتر بن تن و جامدادی میکی موس خود را در می‌آورد و شروع به نوشتن انشا می‌کند: «جمعه هفتۀ گذشته با پدر و مادرم در خانه بودیم. هوا سرد بود و نتوانستیم به پارک برویم. من بعد از صبحانه، تمرین‌های ریاضی‌ام را انجام دادم و بعد از آن کارتون تماشا کردم. کارتون بن تن که تمام شد، کمی استراحت کردم تا برنامه‌عمو پورنگ شروع شود...»

گاهی خانواده‌ها به دلیل مشغولیات شغلی، خستگی و بی‌حوصلگی و یا مشکلات متعدد دیگر نمی‌توانند به میزان لازم برای همراهی با فرزندانشان وقت بگذارند. بنابراین، کودکان و نوجوانان به فضای مجازی، تلویزیون و یا بازی‌های رایانه‌ای سوق پیدا می‌کنند.

هدف این پژوهش، بررسی تأثیر کارتون‌ها بر الگوهای رفتاری کودکان است. بنابر آمار منتشر شده توسط مرکز پژوهش‌های صدا و سیما، کارتونها و برنامه‌های ترکیبی (همچون برنامه‌عمو پورنگ) همچنان طرفداران زیادی در بین کودکان و نوجوانان دارند.

کارتون‌ها از زمانی که اولین تصاویر متحرک در سال ۱۸۰۰ میلادی

اساس، توانایی‌های شناختی کودکان تا حد زیادی تحت تأثیر این برنامه‌های تلویزیونی قرار دارند. سن کودک نیز عامل بسیار مهمی است که مشخص می‌کند تلویزیون چگونه بر او تأثیر می‌گذارد. البته نحوه اثرگذاری تلویزیون تحت تأثیر محتوایی است که کودکان در معرض آن قرار می‌گیرند. بدیهی است کودکانی که برنامه‌های آموزشی را مشاهده می‌کنند، در قیاس با کودکانی که برنامه‌های خشن و یا صرفاً سرگرم‌کننده می‌بینند، نمرات بالاتری کسب می‌کنند، بیشتر کتاب می‌خوانند، ارزش بیشتری برای پیشرفت علمی قائل‌اند و خلاقیت بیشتری نیز از خود بروز می‌دهند (دیل، ۲۰۱۱).

نگاهی به نوستالژیک‌های تلویزیون ایران

برخی برنامه‌های تلویزیونی دهه‌های گذشته هنوز از یاد ما نرفته‌اند و تأثیرات آن‌ها در این نسل دیده می‌شود. برای مثال، برنامه «کلاه قرمزی» که در آن نکات اخلاقی آموزش داده می‌شد، «مدرسه موش‌ها» که در آن کودکان به رفتن به مدرسه تشویق و با برخی مقررات آن آشنا می‌شدند، «خونه مادربزرگه» که در آن آموزش نکات اخلاقی درباره همراهی و همکاری و زندگی اجتماعی صورت می‌گرفت و یا «الستون و ولستون» که با آن نکات بهداشتی مربوط به دهان و دندان را به کودک آموزش می‌دادند.

بررسی تأثیر کارتون‌های خوشونت‌آمیز بر الگوی رفتاری کودکان

نتایج یک پژوهش نشان داده است که تماشای کارتون‌های خوشونت‌آمیز (مانند لاک‌پشت‌های نینجا) بر میزان پرخاشگری کلی پس از تماشا و سه عامل آن یعنی خشم،

سازنده صدا و سیما در تربیت نسل آینده، این سازمان نیازمند نوعی خط‌مشی‌گذاری علمی در حوزه برنامه‌سازی کودک و نوجوان است که از یک سو، چشم‌اندازمحور باشد و از سوی دیگر، به نحوی مسئله‌محور صورت پذیرد. رسانه به عنوان تربیتگر یا مربی می‌تواند به فرصت یا ابزاری در دست مربیان تبدیل شود (رحیمی، ۱۳۹۳). با این حال، در کشور ما بعضاً رسانه‌های جمعی و از جمله تلویزیون، گفتمانی سنجیده، حساب شده و علمی در باب کودکان ندارند. موفقیت در زمینه برنامه‌سازی برای کودک و نوجوان در سازمان صداوسیما، مستلزم برخورداری از خط‌مشی‌های صحیح در این حوزه است.

تأثیر شخصیت‌های کارتون بر کودک

بنابر مطالعات انجام شده، کودکان به دلایل مختلف به تماشای تلویزیون و دیدن کارتون و انیمیشن‌های مختلف می‌نشینند، لذت ناشی از سرگرم شدن و تماشای تلویزیون به عنوان سرگرمی، اولین دلیل روی آوردن آن‌ها به تلویزیون است. کودکان، برنامه‌ها را با توجه به جذابیت و هیجان‌انگیز بودنشان طبقه‌بندی می‌کنند و تخیلات و رؤیاهایشان را در برنامه‌ها تجربه می‌کنند، گاهی به همانندسازی با شخصیت‌های پرشور و نشاط‌مورد علاقه خود می‌پردازند و گاهی برای فرار از واقعیات پیرامون خویش، به برنامه‌های تلویزیون روی می‌آورند.

به دلیل جذابیت کارتون‌ها حتی فعالیت‌های جسمی کودکان نیز کمتر از قبل شده است. تماشای کارتون، نگرش و رفتار کودکان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. کودکان تمایل پیدا می‌کنند که هر آنچه را از طریق مشاهده کارتون فرا می‌گیرند، به نوعی در دنیای واقعی به معرض نمایش بگذارند. بر این

در کشور ما بعضاً رسانه‌های جمعی و از جمله تلویزیون، گفتمانی سنجیده، حساب شده و علمی در باب کودکان ندارند

تماشای کارتون،
نگرش و رفتار
کودکان را تحت
تأثیر قرار می‌دهد.
کودکان تمایل
پیدا می‌کنند که
هر آنچه را از طریق
مشاهده کارتون فرا
می‌گیرند، به نوعی
در دنیای واقعی
به معرض نمایش
بگذارند

اثرگذار در زمینه کودک و نوجوان امکان‌پذیر است.

۲. برای تولید و بخش برنامه‌های تلویزیونی مناسب باید بین کارشناسان و متخصصان حوزه‌های مختلف مانند رسانه‌ها، روان‌شناسان، جامعه‌شناسان، پزشکان اطفال و کارشناسان دوره‌های مختلف آموزشی و برنامه‌سازان ارتباط نزدیک برقرار شود و پیشنهادهای علمی این متخصصان اجرایی گردد.

۳. برای تحقق سیاست‌ها و تصمیمات نظارتی صداوسیما، لازم است نهادی نظارتی در این سازمان تأسیس شود. همچنین اقدامات پیشگیرانه‌ای در زمینه به حداقل رساندن تأثیرات سوء برخی برنامه‌ها صورت گیرد. یکی از وظایف مهم این نهاد نظارتی، آموزش والدین و ارائه راهکارهای عملی به آنان برای ایفای نقش نظارتی در زمینه تماشای کارتون توسط فرزندانشان است. همچنین لازم است در نظرسنجی‌ها دقیق‌تر عمل شود، نظرات والدین و کودکان به‌طور جزئی واکاوی گردد و سیستم نظرسنجی و بازخورد و ارزشیابی برخط (آنلاین) باشد تا نتایج بهتری حاصل شود.

۴. با توجه به پشتوانه فرهنگی و تاریخی غنی کشورمان ایران و وجود اسطوره‌ها و شخصیت‌های بزرگ برای دفع تهاجم فرهنگی، باید به شکل مناسبی در این زمینه فرهنگ‌سازی کنیم و اسطوره‌های کشورمان در ساخت کارتون‌ها بهره ببریم.

سخن آخر

همه ما به تغذیه کودکانمان بسیار توجه می‌کنیم، امید است از این پس به غذای روح و ذهن آن‌ها، که از طریق دنیای اطرافشان دریافت می‌کنند، نیز بیشتر توجه کافی داشته باشیم.

پرخاشگری کلامی و خصومت - که بلافاصله پس از تماشا اندازه‌گیری شد - تأثیری ندارد اما یافته مهم تحقیق در جهت اثبات تأثیر تماشای کارتون‌های خشونت‌آمیز بر افزایش پرخاشگری فیزیکی نوجوانان بلافاصله پس از تماشا است. افزایش پرخاشگری فیزیکی پس از تماشا در واقع تحقق یادگیری نهفته اعمال پرخاشگرانه بوده است. بر این اساس، نتیجه این بخش از پژوهش حاضر را می‌توان در راستای نظریه یادگیری مشاهده‌ای بندورا و تحقیقات وی دانست. طبق این نظریه، ممکن است افراد بدون دریافت تقویت، از طریق مشاهده رفتار پرخاشگرانه الگو، رفتار وی را بیاموزند اما آن را در عمل بروز ندهند. نکته قابل توجه دیگر در نظریه یادگیری مشاهده‌ای، تأثیر تقویت و تنبیه‌جانشینی است. بر این اساس، افراد بدون دریافت پاداش بلکه حتی با مشاهده سرمشق‌هایی که با رفتارهای پرخاشگرانه به پاداش می‌رسند، این رفتارها را می‌آموزند. در نتایج این پژوهش نیز مشاهده می‌کنیم که افراد شخصاً به پاداش نمی‌رسند بلکه با مشاهده شخصیت‌های موجود در فیلم سینمایی کارتون، رفتار پرخاشگرانه آنان را یاد می‌گیرند و به صورت بالقوه آشکار می‌کنند.

بررسی تأثیر کارتون‌های مذهبی بر الگوهای رفتاری کودکان

بر اساس یافته‌های پژوهشی، می‌توان ادعا کرد که دیدن کارتون‌های مذهبی توسط دانش‌آموزان می‌تواند در دین‌داری آنان تأثیرگذار باشد. نتایج حاصله حاکی از این است که کودکان با دیدن کارتون‌های منتخب در یک تحقیق در هر سه مؤلفه دین‌داری یعنی باور دینی، عواطف دینی و رفتار دینی تغییر معناداری پیدا کردند. بنابراین دین و رسانه، به‌ویژه تلویزیون، با یکدیگر ناسازگاری ندارند و می‌توانند با تعامل با یکدیگر زمینه بروز تغییرات مثبتی را در دانش و رفتار دینی کودکان به وجود آورند. بر این اساس است که در سراسر دنیا شبکه‌های تلویزیونی مختلفی در این راستا گام برمی‌دارند. کودکان چیزی را که مشاهده می‌کنند، به ذهن می‌سپارند و به تفسیر رفتار شخصیت‌های موردعلاقه خود در فیلم‌ها و کارتون‌ها می‌پردازند و در نهایت، می‌کوشند گویش، نگرش و رفتار آن‌ها را تقلید و از آن‌ها الگوبرداری کنند. البته باید توجه داشت که این الگوبرداری پشتوانه رفتاری - شناختی دارد؛ همانگونه که بندورا در نظریه خود به آن اشاره کرده است.

پیشنهادها

۱. لازم است دست‌اندرکاران امر تهیه و بخش فرآورده‌های رسانه‌ای برای ایجاد برنامه رسانه‌ای سالم برای این گروه‌های سنی، در به حداکثر رساندن سودمندی‌ها و کمینه ساختن ضررهای محصولات تولیدی و یا خریداری شده بسیار اهتمام ورزند و این امر با ایجاد نظام رده‌بندی و اتاق اندیشه‌ورز فعال و

منابع

۱. صادقی‌نیا، سارا و نبی‌اسدی، مجید. (۱۳۹۴). بررسی میزان تأثیر کارتون‌ها بر الگوهای رفتاری کودکان. اولین کنفرانس بین‌المللی هنر، صنایع دستی و گردشگری شیراز، مؤسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی.
۲. صمدی، فهیمه و مختاریان‌پور، مجید. (۱۳۹۶). خط‌مشی‌گذاری سازمان صداوسیما در حوزه برنامه‌سازی کودک و نوجوان. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، سال بیست و چهارم، شماره ۲.
۳. گرجی‌بندی، پرینسا. (۱۳۹۱). توسعه فرهنگی در برنامه‌های کودک سیما. نشریه تفکر و کودک، دوره سوم، شماره ۲، صص ۱۳۳ تا ۱۶۵.
۴. حسینی‌انجدانی، مریم. (۱۳۸۷). بررسی تأثیر تماشای کارتون‌های خشونت‌آمیز بر میزان پرخاشگری نوجوانان. نشریه پژوهش‌های ارتباطی (پژوهش و سنجش)، دوره ۱۵، شماره ۵۴، صص ۸۱ تا ۹۹.
۵. حاجی‌محمدی، علی و راووداد، اعظم. (۱۳۹۳). فرهنگ مردم‌پسند و سیاست بین‌المللی (تحلیل بصری برنامه هسته‌ای ایران در کارتون‌های سیاسی آمریکا از منظر مطالعات فرهنگی). نشریه مطالعات فرهنگ - ارتباطات، دوره ۱۵، شماره ۲۶، صص ۱۰۵ تا ۱۳۰.
۶. اسدیان، سیروس و مقدم، مرضیه. (۱۳۹۴). تأثیر کارتون‌های مذهبی در دینداری دانش‌آموزان دختر پایه ششم ابتدایی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره هشتم، شماره ۳، صص ۱۳۳ تا ۱۵۵.